

Editörler: Özgür Kavak, Sevba Abdula

OSMANLI AVRUPASI'NDA SİYASET, HUKUK VE ŞEHİR BİR ENTELEKTÜEL COĞRAFYANIN TEŞEKKÜLÜ

OSMANLI AVRUPASI'NDA
SİYASET, HUKUK VE ŞEHİR
BİR ENTELEKTÜEL COĞRAFYANIN TEŞEKKÜLÜ

Editörler:

Özgür Kavak, Sevba Abdula

OSMANLI AVRUPASI'NDA SİYASET, HUKUK VE ŞEHİR:
BİR ENTELEKTÜEL COĞRAFYANIN TEŞEKKÜLÜ

Editörler : Özgür Kavak, Sevba Abdula
Yayına Hazırlayan : Zehra A. Sadiki
ISBN : 978-608-4944-33-1
Tasarımcı : Faruk Özcan
Yayıncı : IDEFE, Üsküp, Kuzey Makedonya
Basım : Ajgraf Skopje, Cair- Üsküp, Kuzey Makedonya
1. baskı, Üsküp, 2026
Adet: 50
Seri : IDEFE | 35
Araştırma | 16
DOI : <http://doi.org/10.5331/EB14>

Editörler : Özgür Kavak, Sevba Abdula
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-1769-5668> <https://orcid.org/0000-0003-2890-5832>
Kurum : Marmara Üniversitesi, Balkan Çalışmaları Vakfı

Hedef Kitle : Uzman/Akademisyen
Konu Kategorileri
BIC: JF Toplum & Kültür: Genel
BISAC: SOC053000, Bölgesel Çalışmalar
Dewey: 300 – Sosyal Bilimler
LC Classification: H1-99 Sosyal Bilimler (Genel)
THEMA: J Sosyal Bilimler
WoS Category: Sosyal Bilimler, Disiplinlerarası
WoS CT Meso: Sosyal Bilimler
WoS CT Micro: Sosyal Bilimler
Scopus Subject Area (ASJC): Sosyal Bilimler (Çeşitli)

Kitap türü : Editöryal
Yayın Tarihi : 2026
Yayın Yeri : Üsküp, Kuzey Makedonya
İçerik Dili : Türkçe, İngilizce
Boyut : 165x240 mm
Baskı Sayısı : 1
Sayfa Sayısı : 416
Basılı Baskı : Ücretli
Dijital Baskı : Ücretsiz
Sorumluluk Reddi : Bu kitapta yer alan görüşler yazarlara ait olup, yayıncının görüşlerini yansıtmaz.
Çıkar Çatışması : Yazar(lar), bu kitabın yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.
Etik Beyanı : Bu çalışma etik onay gerektirmez; tüm veriler açık kaynaklardan elde edilmiştir.
Copyright © 2025, IDEFE Bazı haklar saklıdır.
E-Pub Lisansı : CC BY-NC 4.0. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>

Atıf : Kavak, Özgür ve Sevba Abdula, ed. *Osmanlı Avrupası'nda Siyaset, Hukuk ve Şehir: Bir Entelektüel Coğrafyanın Teşekkülü*. Üsküp: IDEFE Publications, 2026.

Goce Delchev 11, No 1-1, Chair-Skopje, North Macedonia
idefe.balkanfoundation.com

OSMANLI AVRUPASI'NDA SİYASET, HUKUK VE ŞEHİR

BİR ENTELEKTÜEL COĞRAFYANIN TEŞEKKÜLÜ

Editörler:

Özgür Kavak, Sevba Abdula

EDİTÖRLER

Özgür Kavak

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunudur (2000). Yüksek lisansını (2002) ve doktorasını (2009) aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. 2011-2013 yılları arasında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmıştır. 2013-2020 yılları arasında, kurucu kadrosunda yer aldığı İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde görev yapmıştır. Hâlihazırda Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Çalışma alanları İslam siyaset düşüncesi ve İslam modernizmidir.

Sevba Abdula

1984 yılında Üsküp'te doğdu. 2008 yılında lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İktisat bölümünde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında Din ve Milliyetçilik: Sırp Ortodoks Kilisesi ve Sırp Milliyetçiliği Örneği başlığı ile yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2022 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "İktidar, Tarih ve Kimlik: Sırp tarih yazımında ve tarih ders kitaplarında Osmanlı ve Habsburg İmparatorluğu Anlatısı" tezini savunarak doktor ünvanını kazandı. Fettah Efendi Derneği ve Balkan Çalışmaları Vakfı kurucu başkanlığı görevlerini üstlendi. Aynı zamanda İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışmalarında Balkanlarda modernleşme, din-devlet ilişkileri, siyasi tarih, ideolojiler, Abdülfettah Rauf merkez konumdadır. Evli, Elif Hanne ile Ahmed Arif'in babasıdır.

İçindekiler

TAKDİM	IX

BÖLÜM I

HUKUK, FETVA VE MEŞRUIYETİN SINIRLARI

OSMANLI ULEMASI ARASINDA TEKİL BİR ÖRNEK: PÎR MEHMED ÜSKÜBÎ'NİN OSMANLI TOPRAK VE VERGİ KANUNLARINDAKİ BAZI DÜZENLEMELERİ MEŞRULAŞTIRMA YAKLAŞIMLARI	3
<i>Mesut KULAN</i>	

MUÎNÜ'L-MÜFTÎ'NİN FETVALARI ÖZELİNDEN ÜSKÜBÎ'NİN CİHAD DÜŞÜNCESİ ...	27
<i>Mahmud EMİNİ</i>	

SERHADDEN PAYİTAHTA: BİR OSMANLI ÂLİMİNİN SİYASETE YÖN VERME ÇABASI - MANASTIRLI TERZİZÂDE MAHMUD'UN <i>FEZÂİLÜ'L-CİHAD</i> ADLI ESERİ -	49
<i>Muhammed Enes BULUŞ</i>	

BİR OSMANLI KADISININ SİYASET TASAVVURU: MANASTIRLI TERZİZÂDE'YE GÖRE SULTANIN MEŞRUIYETİ VE ULEMANIN İTİBARI	91
<i>Mustafa TAŞ</i>	

BÖLÜM II

TERCÜME, TELİF VE SİYASETİN “OSMANLILAŞMASI”

POLITICAL ADVICE OF AN OTTOMAN SUFİ: THE NASIHATNAME OF SOFYALI BALI EFENDİ	125
<i>Mehmet Fatih TİFTİK</i>	

16. YÜZYIL OSMANLI AVRUPASI’NDA ARALARINDA ŞEYH-MÜRİD İLİŞKİSİ BULUNAN İKİ SÜFÎ ÂLİMİN CİHAD RİSALELERİ: SOFYALI BÂLÎ’NİN RİSÂLETÜ GAZÂ Lİ’L-MÜCÂHİDİN İLE NÜREDDİNZÂDE’NİN FEZÂİLÜ’L-CİHÂD ESERLERİ	161
<i>Mehmet ÇOBAN</i>	

BİR SİYASET DÜŞÜNCESİ ESERİNİN OSMANLI MISIRI’NDAN İSTANBUL’A İNTİKALİ: ALLÂMEK MUHAMMED B. MÛSÂ EL-BOSNEVÎ VE DER BEYÂN-I ÂDÂBÜ’S-SULTÂNÎ VE AHLÂKÜ’L-HÂKÂNÎ ADLI TERCÜMESİ	203
<i>Müddessir DEMİR</i>	

VEZİRLİĞE DAİR BİR ABBÂSÎ METNİNİN OSMANLIYA İNTİKALİ: BOSNALI HÜSEYİN HÜSNÎ’NİN ZÎNETÜ’S-SADÂRE FÎ TERCEMETİ ÂDÂBİ’L-VİZÂRE BAŞLIKLİ TERCÜMESİ	249
<i>Elif KELEŞ</i>	

BÖLÜM III

KRİZ, DÖNÜŞÜM VE ISLAHAT ARAYIŞI

LÜTFİ PAŞA’NIN ÂSAFNÂMESİ: ON ALTINCI YÜZYILDA OSMANLI’DAKİ İKTİDAR DEĞİŞİMİNİN BİR TANIKLIĞI	267
<i>Zahit ATÇIL</i>	

OSMANLI SİYASİ NASİHAT GELENEĞİNDE SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM:
AKHİSARÎ'NİN *USÛLÜ'L-HİKEM*'İNDEN BUDİNLİ'NİN *NİZÂM-I DEVLET*'İNE ... 283
Özgür KAVAK

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE MORAL FOUNDATIONS OF
GOVERNANCE THROUGH THE POLITICAL THOUGHT OF AKHISÂRÎ
AND MACHIAVELLI 321
Ömer Faruk YILDIRIM

BÖLÜM IV

SÛFÎLER, ÂLİMLER, ŞEHİR VE YEREL ELİTLER

BAŞARI İLE HAYAL KIRIKLIĞI ARASINDA BİR ÂLİMİN SESİ:
ABDÜLVÂSÎ EFENDİ'NİN HAYATI VE RİSÂLESİ 345
Sena FİDAN ÖZTÜRK

POLITICAL THOUGHT IN NERGİSÎ'S WORK *QĀNŪN AL-RAŞĀD* 369
Velida MATARADŽIJA

OSMANLI AVRUPASI'NDA ŞEHİRLİ KÜLTÜRÜ VE SİYASAL KATILIM:
TİRAN ÖRNEĞİ (17–19 YÜZYILLAR) 385
Behar KAÇELİ

TAKDİM

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel serüveni, uzun yıllar boyunca merkezden taşraya yayılan tek yönlü bir idari ve kültürel akış olarak tasavvur edildi. Elinizdeki bu eser, bu yaygın kabulü sorgulamakta ve imparatorluğun Avrupa topraklarının ve özellikle Balkan coğrafyasının salt bir fetih alanı değil, aynı zamanda Osmanlı siyaset düşüncesinin, hukuk nizamının ve şehir kültürünün yeniden üretildiği canlı bir “havza” olduğunu ortaya koyan yazılardan oluşmaktadır. Elinizdeki derleme, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla uzanan geniş bir zaman diliminde, Üsküp'ten Tiran'a, Budin'den Manastır'a uzanan bir hatta, Osmanlı entelektüel birikiminin izlerini sürmektedir.

Kitabın omurgasını oluşturan çalışmalar, “Uluslararası Akhisari Çalıştayı: Osmanlı Avrupası'nda Siyaset ve Ahlak (1500-1800)” başlıklı çalışmaya sunulan tebliğlerden oluşmaktadır. Balkan Studies Foundation (BSF) tarafından 24-25 Ekim 2025 tarihinde Üsküp-Kuzey Makedonya'da icra edilen bu çalıştay, BSF'nin daha geniş bir projesinin bir parçasını teşkil etmektedir. “*Osmanlı ve Balkanlar: İlimler ve Havzalar, 1500-2018*” başlıklı bu proje, Osmanlı'nın Balkanlardaki ilmi üretimini, etkileşimini ve hareketliliğini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Âlimler, eserler ve dönemin temel meselelerini merkeze alan bu proje üç alt dönem ve birçok ilim dalı üzerinden irdelenmektedir. Osmanlı Avrupası (1500-1800), Avrupa Osmanlısı (1800-1918), Osmanlı Sonrası (1918-2018) olarak üç alt döneme ayrılan proje, İslami ilimler, felsefe-bilim, siyaset-ahlak, edebiyat gibi ilim dallarında Balkanlı âlimleri ve ürettikleri mirası çalıştaylar üzerinden detaylı bir şekilde inceleyerek edisyon eserler, ansiklopediler ve veri tabanı gibi birçok kalıcı akademik çıktı ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede gerçekleştirilen “Uluslararası Akhisari Çalıştay: Osmanlı Avrupası’nda Siyaset ve Ahlak (1500–1800)” başlıklı çalıştay, “Osmanlı ve Balkanlar: İlimler ve Havzalar, 1500–2018” başlıklı araştırma projesi kapsamında düzenlenen ikinci toplantıdır. Çalıştayın odağına, Osmanlı Balkanları’nın erken modern dönemine yön veren entelektüel ve bürokratik geleneklerin temsilcilerinden biri olarak öne çıkan ve *Usûlü’l-Hikem fî Nizâmi’l-Âlem* adlı eseriyle tanınan Hasan Kâfi Akhisârî (ö. 1024/1615) yerleştirilmiş, üst başlık olarak onun ismi belirlenmiştir.

Çalıştay, erken modern dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa topraklarında şekillenen siyasal ilişkiler ile ahlaki normlar arasındaki etkileşimi disiplinler arası bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. 16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın sonlarına kadar uzanan dönemde üretilen metinler ve tercümeler üzerinden; yönetsel yapılar, bürokratik pratikler, yerel idare biçimleri, uluslararası hukuk ve diplomatik ilişkilerin ahlaki meşruiyet kaynaklarıyla nasıl ilişkilendiği tartışmaya açılmıştır. Çalıştayın temel hedefi, Osmanlı Avrupası coğrafyasında yetişen bürokrat ve ulemanın entelektüel üretimlerini sistematik bir şekilde ele alarak, bu metinler üzerinden siyasal iktidarın meşruiyet zemini, normatif çerçeveler (ahlaki ve dinî öğretiler, geleneksel değerler) ve sosyopolitik dinamikler arasındaki etkileşimi disiplinler arası bir metodolojiyle incelemektir. Böylece, erken modern dönem Osmanlı siyaset düşüncesi ve pratiğine dair kapsamlı ve detaylı bir analiz sunulması amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda sunulan tebliğlerden oluşan bu kitap, Osmanlı dünyasında “nizam” arayışının teorik ve pratik veçhelerini birbirini tamamlayan dört ana eksenle ele almaktadır: Hukuk ve meşruiyet, siyaset düşüncesinin tercüme yoluyla yerleştirilmesi, kriz dönemlerinde üretilen ıslahat literatürü ve son olarak şehir kültürü ve ulema ilişkileri.

Hukuk, Fetva ve Meşruiyetin Sınırları: Kitabın bu ilk bölümü, fikhî normlar ile siyasi ve hukuki gerçeklikler arasındaki dinamik ilişkiyi, Balkan ulemasının farklı yüzyıllardaki çözüm arayışları üzerinden takip etmektedir: Mesut Kulan,

“Osmanlı Uleması Arasında Tekil Bir Örnek: Pîr Mehmed Üskübî’nin Osmanlı Toprak ve Vergi Kanunlarındaki Bazı Düzenlemeleri Meşrulaştırma Yaklaşımları” başlıklı makalesinde, 16. yüzyılın özgün simalarından Üskübî’nin mîrî toprak rejimine dair yaklaşımlarını ele almaktadır. Kulan, dönemin ulemasının çoğunlukla klasik harâcî arazi teorisi çerçevesinde açıkladığı vergi düzenlemelerinin ötesinde bazı meselelerde sükût etmesine rağmen, Üskübî’nin ‘nizâm-ı memleket’ zorunluluğu üzerinden meşrulaştırdığı ve ana akımdan ayrıışan yenilikçi fikhî perspektifini tartışmaya açmaktadır. Mahmud Emîni, “Muînü’l-Müftî’nin Fetvaları Özelinden Üskübî’nin Cihad Düşüncesi” isimli çalışmasında, Pîr Mehmed Üskübî’nin meşhur fetva mecmuası üzerinden Osmanlı’nın yükselme dönemindeki hukuki-siyasi zihniyeti incelemektedir. Emîni, müellifin siyer ve cihad konularındaki fetvalarının, klasik fıkıh literatürü ile dönemin siyaset tasavvuru arasındaki kesişim noktalarını nasıl aydınlattığını analiz etmektedir. M. Enes Buluş, “Serhadden Payitahta: Bir Osmanlı Âliminin Siyasete Yön Verme Çabası - Manastırlı Terzizâde Mahmud’un Fezâilü’l-Cihâd Adlı Eseri” başlıklı çalışmasıyla, 17. yüzyılın başlarında Balkanlar’da yaşamış bir âlimin merkez siyasetine müdahale arayışını değerlendirmektedir. Buluş, Terzizâde Mahmud’un cihad temalı risalesi üzerinden, taşradaki bir ilim erbabının devletin gidişatı ve askeri nizâmı konusundaki tekliflerini “siyasete yön verme” ekseninde ele almaktadır. Mustafa Taş, “Bir Osmanlı Kadısının Siyaset Tasavvuru: Manastırlı Terzizâde’ye Göre Sultanın Meşruiyeti ve Ulemanın İtibarı” başlıklı makalesinde, Buluş’un çalışmasına paralel bir şekilde bir kadı olarak Terzizâde Mahmud’un siyasi meşruiyet teorisini tahlil etmektedir. Taş; adaletli yönetim, ulemanın siyasi otorite karşısındaki konumu ve dinî-hukuki düzenin muhafazası arasındaki ilişkiyi, müellifin 1617 tarihli risalesi üzerinden erken modern dönem Osmanlı siyaset düşüncesi bağlamında tartışmaktadır.

Tercüme, Telif ve Siyasetin “Osmanlılaşması”: Bu eserin en çarpıcı bölümlerinden biri, İslam siyaset düşüncesi klasiklerinin Osmanlı Türkçesine aktarılırken geçirdiği dönüşümü ele alan bu kısımdır. Zira bu kısımdaki çalışmalar, klasik İslam siyaset düşüncesine ait metinlerin ve tasavvufi birikimin, Osmanlı siyasi iklimine nasıl eklemelendiğini ve “tercüme/telif” süreçleri üzerinden nasıl

yerleştirildiğini (Osmanlılaştırıldığını) ortaya koymaktadır: Mehmet Fatih Tiftik, “Political Advice of an Ottoman Sufi: The Nasihatname of Sofyalı Bali Efendi” başlıklı makalesinde, Halvetî şeyhi Sofyalı Bâli Efendi’ye atfedilen ve daha önce incelenmemiş bir nasihatnameyi anlamsal-tematik bir analize tabi tutmaktadır. Tiftik; metnin Sa’dî-i Şîrâzî’nin *Gülistân*’ı ile olan metinler arası ilişkisini deşifre ederken, bir sufinin ahlaki söylem üzerinden Osmanlı Balkanları’ndaki siyasi otoriteye nasıl yön verdiğini tartışmaktadır. Mehmet Çoban, “16. Yüzyıl Osmanlı Avrupası’nda Aralarında Şeyh-Mürîd İlişkisi Bulunan İki Sûfî Âlimin Cihad Risaleleri: Sofyalı Bâlî’nın *Risâletü Gazâ Li’l-Mücâhidîn* İle Nûreddinzâde’nin *Fezâilü’l-Cihâd* Eserleri” isimli çalışmasında, Sofyalı Şeyh Bâli ve müridi Nûreddinzâde’nin cihad ve gaza konularındaki risalelerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Çoban, ulemanın ve mutasavvıfların sadece ilmî birikimleriyle değil, aynı zamanda iktidar sahiplerini dinî-ahlaki ilkeler çerçevesinde yönlendirerek adalet ve nizamın tesisindeki aktif rollerini vurgulamaktadır. Müdâessir Demir, “Bir Siyaset Düşüncesi Eserinin Osmanlı Mısırı’ndan İstanbul’a İntikali: Allâmek Muhammed b. Mûsâ el-Bosnevî ve Der Beyân-ı Âdâbü’s-Sultânî ve Ahlâkü’l-Hâkânî Adlı Tercümesi” başlıklı çalışmasıyla, el-Münâvî’ye ait bir eserin Bosnevî tarafından gerçekleştirilen “müntehap” tercümesini ele almaktadır. Demir, derinlikli incelemesinde mütercimnin metni sadece aktarmakla kalmayıp; hilafet ve imamet gibi “netameli” bahisleri ayıklayarak metni nasıl merkezin (İstanbul) siyasi hassasiyetlerine uygun hale getirdiğini (Osmanlılaştırdığını) analiz etmektedir. Bölümün son yazısı Elif Keleş’in “Vezirliğe Dair Bir Abbâsî Metnin Osmanlıya İntikali: Bosnalı Hüseyin Hüsnî’nin *Zînetü’s-Sadâre fî Tercemeti Âdâbi’l-Vizâre* Başlıklı Tercümesi” adlı makalesidir. Mâverdi’nin vezirlik kurumuna dair klasik eserinin Osmanlı Türkçesine aktarılma sürecini inceleyen Keleş, Bosnalı mütercimnin kavramsal düzeydeki müdahaleleri ve terminolojik tercihleri üzerinden, klasik bir metnin “Osmanlılaşma” dinamiklerini ve siyasi düşüncedeki devamlılığı nasıl sağladığını tespit etmektedir.

Kriz, Dönüşüm ve Islahat Arayışı: Osmanlı’nın 16. yüzyıl sonlarından itibaren girdiği dönüşüm süreci, siyasi nasihatnamelerin dilini de değiştirmiştir. Bu bölümdeki makaleler, Osmanlı Devleti’nin karşı karşıya kaldığı askeri ve

siyasi tıkanıklıklar karşısında ulemanın ve devlet adamlarının geliştirdiği ıslahat önerilerini, gelenek ve değişim ekseninde analiz etmektedir: Zahit Atçıl, “Lütfi Paşa’nın *Âsafnâme’si*: On Altıncı Yüzyılda Osmanlı’daki İktidar Değişiminin Bir Tanıklığı” başlıklı çalışmasında, klasikleşmiş bir metne yeni bir perspektif getirmektedir. Atçıl; eseri sadece bir “gerileme” metni olarak okumak yerine, 16. yüzyıl ortalarında Osmanlı siyasi yapısında iktidarın padişah’tan sadrazama doğru kayışının bir tanıklığı olarak değerlendirmekte ve Lütfi Paşa’nın siyasi otoriteyi merkez lehine yeniden tanımlama çabalarını incelemektedir. Özgür Kavak, “Osmanlı Siyasi Nasihat Geleneğinde Süreklilik ve Değişim: Akhisârî’nin *Usûlü’l-Hikem*’inden Budinli’nin *Nizâm-ı Devlet*’ine” isimli makalesinde, 17. yüzyıl sonlarında kaleme alınmış anonim bir eser olan *Nizâm-ı Devlet*’i, Hasan Kâfî Akhisârî’nin öncü çalışmasıyla karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Kavak, siyasi nasihat literatürünün yüzyıllar içindeki evrimini takip ederken; Budinli müellifin, Akhisârî’nin metnini askeri bozgunlar ve savaş koşulları çerçevesinde nasıl güncellediğini, genişlettiğini ve cihad vurgusuyla yeniden kurguladığını ortaya koymaktadır. Bu bölümde son olarak Ömer Faruk Yıldırım, “A Comparative Analysis of the Moral Foundations of Governance Through the Political Thought of Akhisârî and Machiavelli” başlıklı çalışmasında, erken modern dönemin iki farklı dünyasına ait düşünürleri (Akhisârî ve Machiavelli) diyalog içine sokmaktadır. Yıldırım; Akhisârî’nin adaleti, şûrayı ve ahlaki meşruiyeti önceleyen yaklaşımı ile Machiavelli’nin iktidarı korumayı merkeze alan araçsal yönetim anlayışını karşılaştırarak, siyasi liderlik modellerinin ahlaki temellerini tartışmaktadır.

Sûfîler, Âlimler, Şehir ve Yerel Elitler: Son olarak eser, sistemin içindeki insan unsurunu da ihmal etmemektedir. Bu bölümdeki makaleler, siyaset tasavvurunun toplumsal tabanını; ulema ve meşayihin kişisel ikballeri, etik kaygıları ve yerel siyasi aktörlerin şehir kültüründeki rolleri üzerinden tartışmaktadır: Sena Fidan Öztürk, “Başarı ile Hayal Kırıklığı Arasında Bir Âlimin Sesi: Abdülvâsî Efendi’nin Hayatı ve Risâlesi” başlıklı makalesinde, 16. yüzyıl Osmanlı ilmiye bürokrasisinde yükselen ancak Molla Lütfi ve Molla Kabız hadiseleri gibi travmatik olaylarla kariyeri kesintiye uğrayan Abdülvâsî Efendi’nin entelektüel serüvenini ele almaktadır. Öztürk, müellifin şahsi kırgınlıklarını ve ahlaki yozlaşmaya dair

eleştirilerini içeren risalesi üzerinden, erken dönem Osmanlı ilmiye sınıfının tecrübesine ışık tutmaktadır. Velida Mataradžija, “Political Thought in Nergisî’s Work *Qānūn al-Rāshād*” isimli çalışmasında, 17. yüzyılın en önemli ediplerinden Bosna asıllı Nergisî’nin siyaset anlayışını incelemektedir. Mataradžija, Sultan IV. Murad’a ithaf edilen bu eserin edebi bir üslup içinde erdemli bir hükümdar ve devlet modelini nasıl kurguladığını ve Doğu medeniyetindeki yönetim geleneklerini Osmanlı siyaset diline nasıl tercüme ettiğini analiz etmektedir. Behar Kaçeli, “Osmanlı Avrupası’nda Şehirli Kültürü ve Siyasal Katılım: Tiran Örneği (17–19. Yüzyıllar)” başlıklı makalesinde, Balkanlar’daki kentsel yapının ve yerel elitlerin merkezi otoriteyle olan etkileşimini Tiran örneği üzerinden tartışmaktadır. Kaçeli; kadınlar, müftüler, ayanlar ve esnaf loncaları gibi yerel aktörlerin siyasal katılım biçimlerini ve şehir kültürünün şekillenmesindeki belirleyici rollerini arşiv belgeleri ışığında ortaya koymaktadır.

Elinizdeki bu kitap, Balkan kökenli Osmanlı âlimlerinin imparatorluğun düşünce dünyasına yaptıkları katkıyı belgelemekle kalmayıp; adaletten savaşa, şehir hayatından bürokrasiye kadar uzanan geniş bir yelpazede Osmanlı medeniyetinin kendini nasıl anlamlandırdığını ve dönüştürdüğünü anlamak isteyenler için temel bir kaynak niteliğindedir.

Çalıştayın hazırlık aşamasından tebliğlerin neşri sürecine kadar kıymetli desteklerini esirgemeyen **Balkan Studies Foundation** mensuplarına ve ilmî birikimlerini paylaştıkları bildirileriyle esere hayat veren tüm akademisyenlere şükranlarımızı sunarız. Elinizdeki bu çalışmanın, Osmanlı düşünce tarihinin literatürde yeterince temayüz etmemiş boyutlarına ışık tutmasını ve bu alanda yapılacak yeni araştırmalara zemin teşkil etmesini temenni ederiz.

Editörler

OSMANLI AVRUPASI'NDA SİYASET, HUKUK VE ŞEHİR BİR ENTELEKTÜEL COĞRAFYANIN TEŞEKKÜLÜ

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel serüveni, uzun yıllar boyunca merkezden taşraya yayılan tek yönlü bir idari ve kültürel akış olarak tasavvur edildi. Elinizdeki bu eser, bu yaygın kabulü sorgulamakta ve imparatorluğun Avrupa topraklarının ve özellikle Balkan coğrafyasının salt bir fetih alanı değil, aynı zamanda Osmanlı siyaset düşüncesinin, hukuk nizamının ve şehir kültürünün yeniden üretildiği canlı bir "havza" olduğunu ortaya koyan yazılardan oluşmaktadır. Elinizdeki derleme, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla uzanan geniş bir zaman diliminde, Üsküp'ten Tiran'a, Budin'den Manastır'a uzanan bir hatta, Osmanlı entelektüel birikiminin izlerini sürmektedir.